

Myten Knud Rasmussen set fra en grønlandsk synsvinkel

Af Kristian Olsen aaju

I Ilulissat nedskrev Knud Rasmussen sine følelser, der bekræfter min tro på, at en hjemkomst til et fødested – på hvilket tidspunkt på året eller i livet den end finder sted – er væsentlig og stærk. En hjemkomst var en faktor i hans identitet og nationalitetsfølelse, der banede vejen gennem løsning af sjælelige konflikter, som han kom ud for. Hans familie var lokalsamfundets nære miljø og dets kulturelle mangfoldighed.

Knud Rasmussen ankom til sin fødeby et efterår. Han forsøgte at mane sin glæde i jorden ved at udtrykke sig vemdigt. Han vedkendte sig beskedenhedsritualet, som spillede en generel rolle i hele hans individualitet og vægelsindethed. For at dokumentere for vægelsindethedens uforklarlighed fremhæves nogle afrevne dagbogsblade, som indeholder et prosadigt, der med nutidens terminologi kan betegnes som ordmusik.

- *Det er nat – natten var mørk, råkolde pust strøg hen over sletten, og det gøs gennem den vædedryppende jord.*
- *Havet brød slapt mod kysten, og brændingen tav, der var ingen vind mere.*
- *Det havde blæst en føhn, og sorte, sønderflængede skyer drev over himlen.*

- *Luften varslede ondt; alt levende søgte at gemme sig; der var ikke godt ude.*
- *Kun fjeldene knejste jättetrygge og stumme; de ænsede ikke den våndefyldte stønnen hen over sletten – de kolde, døde fjelde.*
- *Men der stod et menneske ved deres fod, og hans hjerte skjalv: natten var mørk, og natten blev lang – –*
- *Mørket svøbte sig tættere om landet; der var øde og stille, som dér, hvor et stort opgørelse har fundet sted.*
- *Der havde stået et slag – og jorden havde været valplads; den stærke havde sejret.*
- *Og med den sorte nat red vinteren nu uden modstand ind over fjeldene og tog sit rige i besiddelse. . .*

Prosadigtet forærer os en oplevelse, der siger noget om en hengivenhed til naturen på naturens betingelser. Det er men-

Adjunkt cand.pæd.pæd. Kristian Olsen aaju. Ansat ved Midtgrønlands Gymnasiale Kursus i Nuuk 1989. Kunstner. Sidst deltaget i gruppeudstillingen »920 milibar« på Færøerne og Island. Forfatter. Seneste bog: Sarfap ikerinnaani/Midtstrøms – en dobbeltsproget digtsamling med egne illustrationer 1995. Atuagkat & Compagniet.

nesket, der underlægger sig naturens evige kredsløb, – *den stærke havde sejret*. Hvor meget den darwinistiske evolutionsteori end indeholdt af fundamentale hypoteser, der kunne tages op til vurdering, gør prosadigtet sig fri af denne, fordi det er fødestedet og kun dets påvirkning, der er den sande stedlige ånd. Naturinspiration var for Knud Rasmussen et behov, fordi han på dette tidspunkt var på vej til Avanersuaq på »*Den danske litterære Grønlandsekspedition 1902–04*«. I prosadigtet gav han udtryk for sin hjemlængsel, der samtidig gav udtryk for den uvished, han var på vej til. Hans hjerte er i fremtiden. Gennem sin intuition ønskede han at fremtvinge en forventet vished for en hypotese.

Sådan var hele hans personlighed. Den handlede per intuition, fordi den sansede gennem en oprindelig i naturens tidløshed i forhold til en struktureret omverden. Derfor er det helt naturligt, at hans umiddelbare fremtid ikke agtede at slå sig til tåls med en varm og brændende begejstring eller et festfyrværkeri af svulstige og vulgære lyksalighedssymboler. I det arktiske liv fandt han i trygheden en udefinerbar uro. En positiv uro. En uro, der beroede på en bekræftelse eller afbegrænsning. Sådan var hans åbenhed og den oprindelige opdragelse, hvor mennesket og ikke reglerne, der var i centrum. Det var naturens lov, der gjaldt. Man grinte altid før alvoren. Det var en forberedelse til et uforventet nederlag. Sorgløsheden styrkede den fysiske krop og gav sjælen den ballast, som var i stand til at trøste ved uforudsete skuffelser. Enten var det mennesket, der sejrede over naturens luner eller det var naturen, der fik mennesket til at bukke under.

Ligesom fuglevarslerne, varslede *luften ondt*. Det er et billede på farten mod en ukendt fremtid og en uforrettet sag. »*Der er noget i luften, jeg ved ikke hvad*«-mentalitet. En ubestemmelig stemning. En lykkefølelse. En skæbne. Vejen mod det fjerne og en fri guddom, der blæste som den ville efter behov. Dens magt kunne være lunefuldhed, voldsomhed, ødelæggelse, rædsel og død. Den kunne sandelig også være befrielse eller sejr.

Også mørket symboliserede det fremtidige og det åbne. Det skjulte dog det gædefulde og det uforudsete. Alt kunne ske. *Men* i mørket var også to fundamentale kræfter. Den ene repræsenterede usikkerhedsfølelse, afmagt, ensomhed og magtesløshed. Den anden rummede livets lyksaligheder. Den negative usikkerhedsfølelse og den positive sikkerhed i samme menneske sandsynliggør en følelsesmæssig utilregnelighed, som omgivelserne opfattede som en absolut svaghed. Den var så fatal, at Knud Rasmussen i den forbindelse antydede en sammensmeltning af mørke og afgrund. Det var en negation, som egentlig kun understregede den positive følelse.

Stemmingsbruddet er for mig at se en menneskeliggørelse af svimmelheden og mindreværdsfølelsen, det arktiske menneske, står over for i naturens utilslørede voldsomhed.

I digtet »*Mit land*« som *Faré*, Frederik Nielsen, har fået forærende af den kendte grønlandske præst og nyordningspolitiker *Gerhard Egede*, er de tre sidste strofer med al tydelighed også en forberedelse inden mødet med fødestedet. Knud Rasmussen befandt sig mellem to kulturidentiteter. »*Mit land*« handler om det stik modsatte

Knud Rasmussen klar til den store slæderejse i 1921.

af fortvivelse, der ligger til grund for uvisheden. Her er det forventningens glæde og den positive tanke, der giver luft for en nationalromantisk afreaktion:

*På havet vokser Modet i Stormens Favne
tag,
Det gør Kinden saa brun!
Dér Drengen bliver Mand under Kalvisens
brag, –
Det gør Hytten saa lun!
Mænd har du fostret, du skønne Drømme-
brud.
Du ligger ej i Dvale – du er stillet paa Vagt,
Du stolte Valkyrie, mod Jætternes Magt.*

*Jeg elsker dig, mit Land! Min barndom du
saa,
Og en Dreng var jeg kun,
Da jeg gav dig min Tro, og det løfte skal
staa
Til mit Livs sidste stund!
Du er frossen Musik i en tonende Ørk!
Dine bølger har en Røst, dine Storme en
Klang,
Der tolker mig Livets aller friskeste Sang.
Du grubler, du grubler, du hyller dig ind
I et tæppe af Sne.
Dit Hjerte kan jeg høre, og Taarer på din
Kind
gennem det jeg kan se.*

*Du har sænket din Fortid under Isdækket
ned,
Din fremtid er skjult, men du læse den vil
I Nordlysets gaadefulde Spil.*

Nogle af Knud Rasmussens emotionelle byggeklodser er: 1. *Jeg elsker dig, mit Land!* 2. *Da jeg gav dig min Tro.* 3. *Din fremtid er skjult, men du læse den vil I Nordlysets gaadefulde spil.* Den fjerde formulering, der går på naturens væsen og er i tiltaleform: *Du er frossen Musik i en tonende Ørk!* er ganske stærk, fordi den dels er et abstrakt begreb og dels signalerer en tidligere erfaring. Sætningen rummer Knud Rasmussens ukomplicerede naturopfattelse. Samtidig indeholder den implicit modsætningerne mellem lys og mørke, det ukendte og kendte, det forjættende og det guddommelige. Den samme proces findes hos åndemaneren Aua's hedenske morgenbøn, i Knud Rasmussens oversættelse:

*Jeg rejser mig fra Hvilen med bevægelser,
der er som den hastige Ravens Vingeslag;
jeg rejser mig
for at møde Dagen,
wa – wa.*

*Mit Aasyn vender bort fra Nattens Mørke
og stirrer mod Morgengryet,
der hvidner.*

Under *Den store slæderejse* i 1921–24 var Knud Rasmussen vidne til, hvorledes et nyfødt barn tiltrådte sin første slæderejse.

I *Tommelfingerens* hus blev der åbnet et hul, og gennem dette kravlede konen ud med en nyfødt datter i favnen. Hun stillede sig op foran snehytten og ventede.

Aua gik varsomt hen til barnet, blottede dets hoved og fremsagde *bønnen* med munden tæt mod barnets ansigt. Hymnen til dagen var en trylleformular, som altid skulle give barnet held i livet.

Dette øjeblik var for Knud Rasmussen en synliggørelse af den oprindelige og uforfalskede natur. Selv om han ikke kommenterede begivenheden yderligere, kunne den meget vel have været en personlig erkendelse. I *Aua's bøn lå håbet* for liv fra nat til dag.

En anden markant åndemaner *Igjugarjuk* gav ligeledes Knud Rasmussen troen på naturen som forløser af personlige kvaler:

*Al visdom findes kun fjernt fra Menneskene,
ude i den Store ensomhed, og kan kun
naas gennem Lidelser. Savn og Lidelser er
det eneste, som kan aabne et Menneskes
Sind for det, der er skjult for andre.*

Så tidligt som i 1906 sagde Knud Rasmussen, at han, når han var i Danmark altid længtes efter Grønland, sine venner dér, sine hunde og de lange slæderejser. Når han kom derop, syntes han, at landet var så forfærdeligt stort og Danmark så langt borte. Han følte sig ensom.

Efter sit lykkelige møde med *Igjugarjuk*, reviderede han sin selvynk. Det hedenske budskab fik påny ham til at erkende sin oprigtige kærlighed, troskab og tilknytning til sin familie og venner. Lidelse, afsavn og afmagt banede vejen for glæden og selvsikkerheden. Denne påstand dokumenteres med følgende eksempler fra hans egen hånd:

Knud Rasmussen mellem folk i Nordvestgrønland. Fotograferet af faderen Chr. Rasmussen.

- Da vennen Jørgen Brønlund døde, stod Knud Rasmussen og græd over hans dagbog.

- Da Knud Rasmussen og Peter Freuchen sad i Upernavik distrikt uden lys, hvor Knuds mor lige var død, fortalte Knud i timevis om hendes tro på ham og på det gode i verden. Om en mor, der aldrig havde krævet, kun ydet. De sad i en fattig hytte af tørv. Knud aflagde en beretning om sin mor, som ingen har givet skønnere i verden.

- I 1919 skrev Knud Rasmussen i Atua-gagdliutit, at han tidligere altid så med kritiske øjne på beretninger om ekspeditioner, der næsten kun handlede om vanskeligheder og elendigheder, for når ekspeditionsdeltagerne selv havde besluttet at søge

væk fra tryghed og valgte strabadserne, fulgte elendighederne med som en naturlig konsekvens for de nye bedrifter. Han mente, at han selv er et eksempel på den faren-de. »Hver gang har jeg lagt ringe vægt på økonomisk vinding, og da jeg prioriterede ekspeditionen højest, var jeg nødt til at forlade min familie for at møde lidelsen. Men når jeg skal fortælle om mine oplevelser, foretrækker jeg altid og helst kun at berette om lykkelige og glade begivenheder; jeg skammer sådan over dem, der er så ynkværdige i deres udtryksform.

Selv om han præciserede sin grundholdning med en stænk af en drilsk sarkasme måtte han bide i græsset og mod sin overbevisning omtale sin rejse til vort

lands nordspids 1916–17 i meget triste vendinger. Hans sidste hilsen til en ven og rejsekammerat indeholdt en episode i hans ekspeditionsliv, hvor optimismen svigtede ham.

I sin lidelse, ringhed og følelse af knugende ensomhed holdt Knud Rasmussen en andagt på dansk og grønlandsk med flaget på halvt. *På dette sted fældede vi tårer over vor gode ven og meget dygtige medhjælper i vor rejse.*

Når Knud Rasmussen udleverer sig selv, skriver han f. eks. den 21. Maj 1906, at arbejdet er begyndt, og at han har forskaffet sig ret til at fortsætte livet. *Jeg er glad, for nu er jeg lykkeligere end den, som har overvundet en hel stad, – og jeg har overvundet mig selv.*«

Efter at være blevet voldsomt rystet efter læsningen af *Raskolnikov*, skrevet af Dostojevski, skrev han i et brev til Ellen Hallas følgende bekendelse:

• *En gang drømte jeg, at jeg udryddede alle mennesker for at blive alene – jeg dræbte også dem, jeg holdt af. Men det var så upraktisk det hele, for jeg havde ingen økse, men kun en lille kniv at dræbe med; det gik så langsomt. Og da jeg så havde dræbt alle, – og jorden var blevet dobbelt frugtbarende af det meget blod – så opdagede jeg, at man dog er mest alene mellem mange mennesker!*

Og det er også sandt. *Jeg er aldrig ensommere, end når jeg sidder i en menneskefyldt, larmende kro.*

• I Tasiusaq den 28. Februar 1907 skriver han: *»Jeg bliver mere og mere ensom. Når jeg engang kommer hjem, så er I vel gifte og borte allesammen, – væk! Men for resten*

går jeg slet ikke og ruger, jeg tror jeg bliver gladere og tilfredsere for hver dag, der går, – og det vist, fordi jeg lever mig dybere og dybere ind i mit arbejde.«

Knud Rasmussens anvendelse af nøgleordene *alene* og *ensomhed* dækker over livets forgængelighed og tomhed. Som et stærkt ombejlet menneske og som et menneske, der var udstyret med en stærk intuition, spontaneitet og fyndighed havde han selv en karakter, der lå mellem opstemthed og følelse af jammer og nederlagstemning. Knud Rasmussen var et menneske med en viljestyrke, der trodsede det traditionelle menneskesyn. Derfor er det sandsynligt, at Peter Freuchens bedømmelse af ham var korrekt, når han siger, at det vel er sikkert, at Knud Rasmussen var en større digter end han var forsker i egentlig forstand. Peter Freuchen nævner, at Knud Rasmussen digtede de dejligste digte om eskimoerne og deres land og dyrene, der levede i den. *»Jeg er aldrig ensommere, end når jeg sidder i en menneskefyldt, larmende kro,*« kan derfor tolkes som et menneske, der har udlængsel. I virkeligheden har han ikke ord for sin overstrømmende glæde over at være sammen med andre. Han gør som sine forfædre, der sagde det modsatte af, hvad de mente, af bare beskedenhed. Naturen var jo den stærkeste af dem alle. Den kunne de ikke overgå. En stor og dygtig isbjørnejæger, der havde været gennem kampe og lidelser, karakteriserede sig selv som en sølle og uduelig jæger.

Når Knud Rasmussen derfor bedømte sig selv som *alene* og *ensom*, rummede det en stor portion selvkritik. En beske-

denhed, der var i pagt med den eskimoiske selvforståelse.

Musikeren og tænkeren *Peter Bastian* har i sin bog *Om musikken og vores bevidsthed* en hovedpointe om, at der ikke er nogen facitliste for virkeligheden. Han mener, at man skal få kloden befolket af selvstændigt tænkende mennesker, som har tillid til deres eget oplevelsesapparat, tankegang og konklusioner. At være levende er at bruge sit sanseapparat og have tillid til sit eget potentiale. Peter Bastians bevidsthedsbegreb og hans basale definition tenderer Knud Rasmussens frie udtryksform, der viser hans kreativitet og musiske evne. Den overbeviste ham om, at han var i stand til at gennemføre en bedrift uden facitliste før efter hjemkomsten.

Da Knud Rasmussens liv rummer en tendens til ensomhed, er hans krise en flamme, som han klart giver udtryk for den 3. Februar 1906 i et brev til Ellen Hallas:

»Men om Du vil være meget skarpsindig, så vil Du opdage, at dette brev netop gi'r et billede af mig. Jeg splittedes af mine to naturer – eller rettere: to racer strides om min personlighed og har givet den hver sit præg: 1) den europæiske (ikke danske) 2) den eskimoiske.

Selv tror jeg, at jeg er mere eskimo end europæer. Eskimonaturen er den, der får mig til at handle, europæeren i mig får mig engang imellem til at stå stille og reflektere – og resignere.

Jeg er længst nede, når jeg hverken er europæer eller eskimo.«

Den evige eller usynlige krise var Knud Rasmussens *lod* som et menneske. Den var et urokkeligt fundament i alle hans livs tildragelser. Det var sjældent, at det bragte ham ud af fatning.

Brevet til Ellen Hallas, skrev han som 27-årig. Denne krisesituationen var en subjektiv erkendelse, hvori ensomhedsbegrebet var en nødvendig faktor for den skabende proces. Det var dette begreb åndemaneren *Igjugarjuk* definerede over for Knud Rasmussen. Ensomhed er en nødvendig overlevelseshæder.

På daværende tidspunkt var det at være europæer og ikke dansker en meget selvsikker søgen set med vore dages moderne europæisme.

Når Knud Rasmussen følte sig som en europæer, ønskede han en universalitet, der nedbrød grænser. Stoltheden over, at han ikke var dansk, var en naturlig argument for hans eksistentielle status. I dette argument lå også hans ungdommelige subjektivitet og hans trods mod at være blevet presset til at forlade sit fødested og dejlige kammerater for at gå i dansk skole, hvor det ikke er naturligt at være eskimo fra en *tonende Ørk!*

I Birkerød indkasserede han *tg* og måtte græde skuffelsens tårer i skoven. Dog var faderens tale efter Knud Rasmussens hårdt tilkæmpede studentereksamen en understregning af opdragelsens formål, at det er fremtiden, der er vigtig, – *at se fremad.*

På en dejlig sval majaften skrev Knud Rasmussen med skibets stævn mod Ska-gen efter tre års fravær:

»Tankerne iler frem mod alt det, der ligger foran og venter; Længsler, der har slumret, slaar ud, og saaledes sejler man sine

Kære i Møde med bankende hjerte.» Og senere: *»Atter er vi inde på Have, som flittige Mennesker gør levende; tilbage i det store Sus af kræfter, der bruser i Køl vandet af vor mægtige Civilisation.*» At være dansk for Ham er at være hjemme hos sine Kære.

Som privatmenneske var han dansker.

Selv om han først mødte åndemanageren *Igjugarjuk's* ensomhedsteori langt senere, havde den rene naturfilosofi hjulpet ham i hans private sorger og lidelser som den evige afrejse og hjemrejse medførte. At være på vej til det, som idealet forlangte, rummede en illusion, hvis virkelighed var i istågen. Han var egentlig aldrig sikker på om han nogensinde kom helt hjem, når en ekspedition blev igangsat. Uanset hvilken retning han tog, var han *»bestandig på vej mod det vidunderlige.*»

I 1913–14, seks–syv år efter, at Knud Rasmussen skrev om sin personlige krise til Ellen Hallas, begyndte en heftig identitetsdebat i de tilgængelige grønlandske, trykte medier. Debatten forsøgte at definere, hvad der kendetegnede eskimoen som menneske i forhold til en dansk identitet. Den daværende, magtfulde og patriarkalske redaktør af *Atuagagdliutit*, Aqqaluk, Lars Møller, skrev med en alvorlig pen, at *»vi er grønlandere på grund af vort fødeland/fædreland; selv om vi spiser masser af dansk føde, kan maden ikke ændre os fra at være grønlandere, hvor vi end befinder os uden for vort land.*» Andre udtryksfulde repræsentanter påpegede, at de grundlæggende identitetsbærere var 1) *sproget*, som man vil bruge

og værne om, 2) *myterne*, som man var glade for og var stærkt bundet af og endelig var det 3) *kærligheden* til fædrelandet, 4) *længslen* og det vedvarende ønske om at 5) *værne* om det. Der blev givet udtryk for, at man først skulle forsvare sin grønlandske identitet, når de nævnte værdier var *ligeværdige*. Den grundlæggende identitet var ikke et liv, der baserede sig på livet som fanger. Det sidste synspunkt blev mødt med megen skepsis og modstand fra fangerbefolkningens side. Fangernes argumenter skabte dog ikke en national dagsorden, fordi dimittenderne fra *Ilinniarfissuaq*, der havde været under en massiv påvirkning af provst C.V. Schultz-Lorentzen, plæderede for en danisering. C.V. Schultz-Lorentzen mente, at det ikke kunne gå helt galt at ændre grønlandere til danskere, når grønlanderne var bevidste om deres sæder og skikke, tro og overlevering. *Kolonisationens brøde er ikke, at den har afskaffet trommen, dansen eller sangen, men at den har taget sikkerheden fra grønlanderne uden at give dem en anden. For det andet skal grønlanderne gives en sikkerhedsfølelse i deres daglige økonomiske liv. Og for det tredje må man være interesseret i alt, hvad der bidrager til at give dem en selvbevidsthed som folk, en samfølelse og en national bevidsthed.*

Knud Rasmussen besvarede C.V. Schultz-Lorentzen både som europæer og eskimo. I et indlæg skrev han, at erfaringen gennem de 200 år (1721–1921) har vist, at grønlandsk ikke var et sprog, som let lod sig tilegne af danske. For fremtiden var der ikke andre udveje end at lære grønlanderne dansk i langt større udstrækning end det hidtil var sket. Han

Knud Rasmussen, – bestandig på vej mod det vidunderlige.

understregede, at »grønlænderne kunne vinde deres gamle sikkerhed tilbage, når de uden misforståelser kunne diskutere deres egne affærer med »Landets Herrer«, og derigennem skabes der en større mulighed for mere jævnbyrdighed mellem danske og grønlandere.«

Knud Rasmussens tese hvilede på en lighedstanke, der gennem et rimeligt modspil til kolonialismen tilstræbte tilid, trofasthed og hengivenhed til oprindeligheden. Daniseringen var for ham et vigtigt redskab til, at grønlanderne kunne lære at være ansvarlige for deres egne anliggender, selv om omvejen kunne koste oprindeligheden.

Vedrørende Knud Rasmussens dobbeltsprogethed, skriver *Faré* Frederik Nielsen, at Knud havde svært ved at læse og skrive grønlandsk, hvorfor han måtte have een til at hjælpe sig med oversættelse fra grønlandsk til dansk. Efterpå kunne Knud forme sproget på dansk. Denne oplysning bekræfter, at Knud Rasmussen døjede med sit oprindelige sprog og dets begrænsede anvendelsesmuligheder uden for det afgrænsede sprogområde. Givetvis derfor var han fortalende for en intensiv tilegnelse af det danske sprog. I en polemisk og meget opflammende tale i den danske rigsdag den 12. Februar 1925 sagde han, at det grønlandske sprog kun skulle anvendes i kirken og heller ikke mere. Han havde dog et *men*. Han sagde, at han tvivlede stærkt på, at grønlanderne ville ændre sig samfundsmæssigt og kulturelt, hvis dansk blev indført i skolen.

Personen Knud Rasmussen var et sammentæt menneske. Hans personlighed kunne karakteriseres som et produkt af en udvikling fra gammelt til nyt, fra hjemkomst til afrejse og fra sorg til glæde eller omvendt.

Den korteste karakteristik af ham er skrevet af missionærpræsten Gustav Olsen, *Guutak*: »*Kunuut sumiikkuni-luunniit Kunuujuvog. (Knud er Knud hvor han end befinder sig).* Og *Guutak* fortsatte: *Han var et utrætteligt, ubekymret og visionært menneske. Man længtes altid efter at møde ham igen.*«

Kilder er de forhåndenværende bøger om Knud Rasmussen og specielt de grønlandssprogede i ATUAGAGDLIUIT.

Foran handelsstationen i Thule omkring 1912-1916. Ukendt fotograf.